CZU: 343.343.6:343(478)(094.4) DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12154507

SUBIECTUL ACTIV ŞI SUBIECTUL PASIV ÎN CAZUL INFRACȚIUNII DE ORGANIZARE A MIGRAȚIEI ILEGALE

Frumusachi Victor

ofițer de urmărire penală, Centrul Național Anticorupție,
doctorand, USPEE „Constantin STERE”
ORCID: 0000-0002-7167-7700

As the illegal crossing of the state border is provided for by art. 362 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, and the violation of the rules of stay/transit are provided through the lens of contraventional liability, the possibility of exempting from criminal liability the person who illegally enters/leaves the country, but also the person who illegally stays/transits the territory of the country cannot be dictated. The extension of the exemption from criminal liability for the possession and use of false official documents for the purpose of organizing his illegal migration creates multiple unjustified interpretations.

***Keywords**: illegal migration; criminal liability; possession of false official documents; use of false official documents.*

Autorii S. Brînza, V. Stati și S. Frangulea indică la faptul că traficul de migranți constituie o sursă majoră de venit pentru criminalitatea organizată. Lacunele și discrepanțele legislative prezente în acest sens determină ca migrația ilegală să se manifeste de pe poziții cu risc scăzut [1, p. 1144; 2, p. 9]. Astfel, diferențele dintre sistemele juridice din cadrul mai multor state oferă fenomenelor transfrontaliere/ transnaționale condiționalități de creștere și dezvoltare continuă. După cum menționează autorul A. Pihov, bazele juridice internaționale de contracarare a criminalității transnaționale sunt completate de un sistem multidimensional de diferite acte internaționale, care reglementează condițiile generale și direcțiile concrete ale cooperării statelor în lupta de prevenire a infracțiunilor transnaționale și realizării răspunderii pentru comiterea acestora. Conturarea acestui sistem are loc sub influența inevitabilă a incoerențelor, care determină criminalitatea transnațională [3, p. 240-302].

În acest sens, autorul A. Gumenco menționează că situația obiectivă impune consolidarea forțelor și mijloacelor organelor de drept din țările interesate, în particular prin elaborarea și/sau modificarea unor acte normative și programe comune în vederea combaterii acestor fenomene antisociale [4, p. 342]. Anume datorită acestor împrejurări obiective, prin Legea nr. 376/2005 (în vigoare la 31 ianuarie 2006) a fost introdusă, în acțiune normativă, infracțiunea de organizare a migrației ilegale (art. 362^1 CP RM). În varianta sa

actuală, conţinutul reglementării penale a infracţiunii de organizarea a migraţiei ilegale pune în vedere următorul text (art. 362[1] alin. (1) CP RM):

Varianta tipică - *organizarea, în scopul obţinerii, direct sau indirect, a unui folos financiar sau material, a intrării, şederii, tranzitării ilegale a teritoriului statului sau a ieşirii de pe acest teritoriu a persoanei care nu este nici cetăţean, nici rezident al acestui stat*

fiind pasibilă de o pedeapsă în forma amenzii în mărime de la 650 la 850 de unităţi convenţionale sau închisorii de la 1 la 3 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 3 ani, iar persoana juridică - amendă în mărime de la 2000 la 3000 de unităţi convenţionale, cu privarea de dreptul de a desfăşura o anumită activitate, sau cu lichidarea persoanei juridice (*infracţiune mai puţin gravă*).

Variantele agravante/*deosebit de agravante* ale infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale sunt definite prin art. 362[1] alin. (2)-(3) CP RM, acestea fiind:

- săvârşirea infracţiunii asupra a două sau mai multor persoane (art. 362[1] alin. (2) lit. b) CP RM);
- săvârşirea infracţiunii de două sau mai multe persoane (art. 362[1] alin. (2) lit. c) CP RM);
- săvârşirea infracţiunii de o persoană publică, de o persoană cu funcţie de răspundere, de o persoană cu funcţie de demnitate publică, de o persoană publică străină sau de un funcţionar internaţional (art. 362[1] alin. (2) lit. d) CP RM);

pasibile de o pedeapsă sub forma amenzii în mărime de la 850 la 1150 de unităţi convenţionale sau închisorii de la 3 la 5 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 3 ani, iar persoana juridică - amendă în mărime de la 3000 la 4000 de unităţi convenţionale, cu privarea de dreptul de a desfăşura o anumită activitate, sau cu lichidarea persoanei juridice (*infracţiune mai puţin gravă*),

- săvârşirea infracţiunii **de un grup criminal organizat sau de o organizaţie criminală** (art. 362[1] alin. (3) lit. a) CP RM);
- soldate **cu daune în proporţii deosebit de mari intereselor publice sau drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice şi juridice** (art. 362[1] alin. (3) lit. b) CP RM)

fiind pasibile de o pedeapsă în forma amenzii în mărime de la 1150 la 1350 de unităţi convenţionale sau închisorii de la 5 la 7 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani, iar persoana juridică - amendă în mărime de la 4000 la 6000 de unităţi convenţionale, cu privarea de dreptul de a desfăşura o anumită

activitate, sau cu lichidarea persoanei juridice (*infracțiune gravă*).

Potrivit art. 362[1] alin. (4) CP RM), *victima migrației ilegale este absolvită de răspundere penală pentru faptul intrării, șederii, tranzitării ilegale a teritoriului statului sau al ieșirii de pe acest teritoriu, precum și pentru faptele de deținere și folosire a documentelor oficiale false în scopul organizării migrației sale ilegale*.

Pe acest fundal de analize doctrinare, este important de a invoca faptul că reglementarea normativă a art. 362[1] CP RM, în varianta sa tipică (art. 362[1] alin. (1) CP RM), vizează un ansamblu de semne obiective și subiective expres indicate în textul legii, în particular:

- **sub aspect obiectiv**
- *fapta prejudiciabilă, în forma unor acțiuni cu caracter alternativ:*
    - *organizarea intrării;*
    - *organizarea ședерii;*
    - *organizarea tranzitării;*
    - *organizarea intrării și ședерii;*
    - *organizarea intrării și tranzitării;*
    - *organizarea ședерii și tranzitării;*
    - *organizarea intrării, ședерii și tranzitării;*
- premisa *preexistentă de incriminare:*
    - *ilegalitatea intrări;*
    - *ilegalitatea ședерii;*
    - *ilegalitatea tranzitării;*
- **sub aspect subiectiv**:
- *subiectul pasiv al infracțiunii, prevăzut alternativ:*
    - *persoană care nu este cetățean al acestui stat;*
    - *persoană care nu este rezident al acestui stat;*
- *scopul infracțiunii, în forma alternativă a:*
    - *obținerii direct a unui folos financiar;*
    - *obținerii direct a unui folos material;*
    - *obținerii indirect a unui folos financiar;*
    - *obținerii indirect a unui folos material*.

În contextul analizei structurale a normei prevăzute de art. 362[1] CP RM, nu este suficientă identificarea doar a semnelor obiective și subiective expres prevăzute în conținutul normei penale. Or, o mare parte a semnelor obiective și subiective ale infracțiunii de organizare a migrației ilegale sunt deduse în procesul de interpretare judiciară și doctrinară a normei prevăzute (ca

elemente ale procesului de elucidare a conţinutului normei penale). În acest sens, nu susţinem opinia unor autori care operează cu semne care au doar o eventuală incidenţă, dar nu determină în niciun mod calificarea juridică a infracţiunii strict în baza art. 362[1] CP RM, fiind necesară o calificare juridică prin operarea regulilor concursului de infracţiuni. De exemplu, nu susţinem pe deplin opinia care evidenţiază semnul obiectiv al infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale – corpul fizic al persoanei, pe baza unei eventuale aplicări a violenţei. Aplicarea violenţei, însă, nu va dicta niciodată includerea acestui semn (cel puţin în baza normativului penal în vigoare) în limitele conţinutului normativ al infracţiunii prevăzute de art. 362[1] CP RM [5].

Interpretarea, deci, a conţinutului infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale (art. 362[1] CP RM) pune în evidenţă un sistem mai extins de semne obiective şi subiective care completează conţinutul temeiului juridic al răspunderii penale pentru infracţiunea în cauză, în speţă:

- *obiectul juridic al infracţiunii*;

- *elementul material al infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale,*

- *semnul preexistent (situaţia-premisă) al infracţiunii – ilegalitatea intrării și/sau ieșirii în/din RM, ilegalitatea ședерii/tranzitării pe/prin teritoriul RM;*

- *vinovăţia în forma intenţiei directe;*

- *scopul infracţiunii – obţinerea, în mod direct sau indirect, a unui folos financiar sau material;*

- *subiectul activ al infracţiunii – subiect general;*

- *subiectul pasiv al infracţiunii – străin sau nerezident (migrantul ilegal*);

- *persoana juridică – ca subiect activ al infracţiunii* [1, p. 1145-1156]**.**

Referitor la *subiectul infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale* menţionăm că literatura de specialitate română face distincţie între categoria de subiect activ al infracţiunii şi cea de subiect pasiv al acesteia [6, p. 322-325].

Lipsa unei asemenea distincţii în ceea ce vizează interpretarea legii penale a Republicii Moldova a determinat admiterea unor incoerenţe aplicative, lansându-se o confuzie între victima infracţiunii şi subiectul pasiv al acesteia (n.a. - *aceste incoerenţe au luat amploare şi la nivel normativ*). În viziunea noastră, infracţiunea poate avea un subiect pasiv al infracţiunii, dar acest subiect pasiv să nu posedă calităţile unei victime a acestei infracţiuni.

Autorul O. Rusu conchide că tipologia persoanelor care organizează migraţia ilegală este suficient de neunivocă, fiind incluşi în această listă infractori profesionişti de talie internaţională, unii dintre care se specializează exclusiv pe acest gen de activitate, iar alţii – nu. În pofida deosebirilor, specifice diverselor regiuni şi rute, datele existente demonstrează faptul că în toate

regiunile sunt prezente atât grupuri mici, cât şi grupuri şi reţele mai mari. Totodată, există numeroşi organizatori care participă la transportarea ilegală a migranţilor ca la o oportunitate de a obţine un venit suplimentar. În procesul respectiv sunt implicate persoane corupte din cadrul organelor de stat etc. [7, p. 184]. Aceste detalii au natură mai mult criminologică, decât juridico-penală, deşi importanţa identificării acestora nu poate fi redusă.

I. Fodor, V. Dongoroz, S. Kahane et. al. susţin, referitor la infracţiunea de trecere ilegală a frontierei de stat, precum că subiect activ nemijlocit al infracţiunii poate fi orice persoană, cetăţean al ţării sau străin, persoană fără cetăţenie, domiciliaţi sau nu pe teritoriul ţării [8, p. 57].

Practica judiciară unificată din Republica Moldova indică cetăţenii Republicii Moldova, cetăţenii străini, precum şi apatrizii în calitate de subiecţi ai infracţiunii de trecere ilegală a frontierei, adică orice persoana fizică responsabilă, care la momentul săvârşirii infracţiunii a atins vârsta de 16 ani [9].

În opinia autorilor A. Brilliantov, V. Carnaușenco şi A. Cernolevschii, subiectul infracţiuni de organizare a migraţiei ilegale este unul general [10] (cetăţean al statului respectiv, cetăţean străin sau apatrid), adică persoana fizică responsabilă care a atins vârsta de 16 ani [11, p. 31-32].

L. Gauhman şi S. Maximov consideră că subiect activ al infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale poate fi o persoană fizică sau juridică. În ipoteza subiectului activ – persoană fizică - nu se impune constatarea unor calităţi speciale care ar determina tragerea la răspundere penală a acestuia. Este necesară doar stabilirea obligatorie a unor semne de ordin general: vârsta şi responsabilitatea (subiect general) [12, p. 635-636].

În ipoteza celor consemnate, dar şi operând cu textul art. 362, art. 362^1 CP RM, stabilim că legiuitorul din Republica Moldova nu leagă posibilitatea/ imposibilitatea calificării corecte a infracţiunii de careva calităţi speciale ale subiectului activ al infracţiunii. Operând cu art. 21 alin. (1) CP RM, prin raportare la art. 21 alin. (2) CP RM, corelat infracţiunilor prevăzute de art. 362 CP RM şi art. 362^1 CP RM, indicăm că subiect activ al acestor infracţiuni poate fi oricare persoană fizică responsabilă care, în momentul săvârşirii infracţiunii, a împlinit vârsta de 16 ani (subiect activ general al infracţiunii) [13].

În baza art. 21 alin. (4)-(5) CP RM, persoanele juridice, cu excepţia autorităţilor publice, răspund penal pentru infracţiunile pentru săvârşirea cărora *este prevăzută sancţiune pentru persoanele juridice în Partea Specială a CP*. Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru infracţiunea săvârşită. Analiza conţinutului sancţiunii prevăzute în contextul art. 362, art. 362^1 CP RM, indică la ipoteza că pentru

organizarea migraţiei ilegale poate fi supusă răspunderii penale şi persoana juridică. Adică, în fapt, dacă persoana juridică organizează migraţia ilegală, fără a urmări folos financiar sau material, răspunderea penală pentru persoana juridică va fi exclusă, iar în cazul în care acest scop este materializat prin intermediul acestor foloase, infracţiunea de organizare a migraţiei ilegale este incidentă şi va fi calificată în baza art. 362^1 CP RM. Totuşi, în opinia noastră, accentul normativ trebuie să rezulte din incriminarea obiectivă, dar nu subiectivă a persoanei juridice, mai cu seamă o poziţie unilaterală referitor la vinovăţia persoanei juridice în literatura de specialitate nu a fost expusă.

I. Fodor, V. Dongoroz, S. Kahane et. al. susţin în calitatea de subiect pasiv al infracţiunii de trecere ilegală a frontierei ca fiind întotdeauna statul [8, p. 57].

În aserţiunea autorilor S. Brînza *şi* V. Stati, subiectul pasiv al infracţiunii de organizare a migraţiei (numită *victimă a infracţiunii*) este **migrantul ilegal** [1, p. 1145], care poate să apară în două ipostaze:

- *persoană care nu este cetăţean al statului pe al cărui teritoriu i se organizează intrarea, şederea, tranzitarea ilegală ori a statului de pe al cărui teritoriu i se organizează ieşirea ilegală* şi

- *persoană care nu este rezident al statului pe al cărui teritoriu i se organizează intrarea, şederea, tranzitarea ilegală ori al statului de pe al cărui teritoriu i se organizează ieşirea ilegală* [1, p. 1145].

În conformitate cu art. 3 din Legea nr. 200/2010,

✓ **străin –** este persoana care nu deţine cetăţenia Republicii Moldova sau care este apatrid;

✓ **apatrid** – este persoana care nu este considerată cetăţean al niciunui stat, conform legislaţiei acestora [14]**.**

În baza art. 1 din *Legea cetăţeniei Republicii Moldova* din 2 iunie 2000, nr. 1024-XIV [15],

✓ ***cetăţean străin*** – este persoană care aparţine unui stat străin şi care nu aparţine RM;

✓ ***apatrid*** – este persoana care nu este considerată cetăţean al niciunui stat, conform legislaţiei acestora **[15]**.

Deci, cu referire la subiectul pasiv al infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale este necesară stabilirea unei condiţii suplimentare, asimilate unui semn negativ al infracţiunii: să nu fie cetăţean (*cetăţenie înseamnă legătura juridică dintre o persoană şi un stat fără să indice asupra originii etnice a acesteia; pluralitate de cetăţenii înseamnă deţinerea simultană a două sau mai multe cetăţenii de către aceeaşi persoană* [16]) al statului în care are loc încălcarea regimului juridic de imigraţie/emigraţie. În fapt, subiectul pasiv al infracţiunii de organizare a migraţiei

ilegale este străinul (cetăţean străin sau apatrid) şi nerezidentul.

Art. 362[1] alin. (1) CP RM pune în evidenţă, în sensul subiectului pasiv al infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale, necesitatea obligatorie de a se identifica faptul că:

1) *persoana respectivă nu este cetăţean al Republicii Moldova*. Prin persoană care nu este cetăţean al statului respectiv se înţelege persoana fizică străină care nu are dovada apartenenţei sale la statul de intrare, adică nu posedă cetăţenia statului respectiv, dar are dovada apartenenţei sale la un alt stat, nu este, însă, obligatoriu a statului de ieşire.

2) *persoana este cetăţean străin și/sau apatrid, dar nu este rezident al Republicii Moldova*. Prin persoană care nu este rezident al acelui stat se înţeleg acele persoane fizice străine, care nu posedă niciun document confirmativ care ar atesta faptul că ar avea un domiciliu permanent sau temporar în statul de intrare, adică o viză de reşedinţă, dar care poate avea dovada apartenenţei sale la un alt stat.

În baza regulilor de calificare juridică a infracţiunilor, interpretarea semnelor negative implică un efort suplimentar de analiză, care poate determina şi anumite incertitudini aplicative. Legiuitorul prevede asemenea semne, însă, doar în cazuri necesare, când identificarea conţinutului semnului negativ este mai clară, iar admiterea semnului pozitiv al determina o lipsă de previzibilitate a situaţiilor incidente acestui semn. În cazul infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale adoptarea soluţiei de a se prevedea un semn negativ, în contextul subiectului pasiv al infracţiunii, a fost evident nejustificată. Or, categoria de persoană care nu este cetăţean al Republicii Moldova se interpretează anume datorită categoriilor juridice de *străin* (n.a. - *noţiune care este prevăzută de art. 3 din Legea nr. 200/2010*), iar noţiunea de străin este completată exclusiv de categoriile de *cetăţean străin* (*art. 1 din Legea nr. 1024/2000*) şi apatrid (*art. 3 din Legea nr. 200/2000 şi art. 1 din Legea 1024/2000*). Din aceste raţiuni, se impune materializarea răspunderii penale anume pentru organizarea migraţiei străinilor şi nerezidenţilor.

În viziunea noastră, infracţiunea de organizare a migraţiei ilegale este caracterizat printr-un subiect pasiv special, dar nu are victimă a infracţiunii. În cazul traficului de migraţi, se identifică o relaţie contractuală între traficant şi migrant (aceasta din urmă nefiind „victimă” propriu-zis [17]). Această abordare teoretică a fost viciată prin includerea art. 362[1] alin. (4) CP RM, care prevede că ***victima migraţiei ilegale*** *este absolvită de răspundere penală pentru faptul intrării, şederii, tranzitării ilegale a teritoriului statului sau al ieşirii de pe acest teritoriu, precum şi pentru faptele de deţinere şi folosire a documentelor oficiale false în scopul organizării migraţiei sale ilegale* [13] (n.a. - *acest moment nu este*

reglementat nici de o legislaţie penală din cele analizate, cu excepţia Italiei [25], *care prevede un caracter mult mai extins de reglementare a infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale decât legiuitorul din Republica Moldova*).

Astfel,

- *CP al României* [18] *şi CP al Ucrainei* [19] *nu tratează subiectul pasiv al infracţiunii de trafic ilicit de migranţi (organizarea ilegală a migraţiei) ca fiind victimă a infracţiunii şi nu prevede care forme speciale de liberare de răspundere penală şi pedeapsă penală în acest caz.*
- *În conţinutul infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale, CP al Letoniei* [20] *nu identifică anumite categorii de subiecţi pasivi speciali ai infracţiunii .*
- *CP al Azerbaidjanului* [21] *nu califică subiectul pasiv al infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale ca fiind victimă a infracţiunii, fapt care nu-i determină o formă specială de liberare de la răspundere penală sau pedeapsă penală.*
- *Conform CP al Georgiei* [22], *organizarea migraţiei ilegale este incidentă nu doar pentru cetăţeanul străin sau apatrid (subiect pasiv a infracţiunii) – raportat la teritoriul Georgiei, ci şi a cetăţeanului Georgiei (subiect pasiv al infracţiunii) – raporta la teritoriul altor state. CP al Georgiei nu operează cu vreo formă de liberare de răspundere şi pedeapsă penală în contextul organizării migraţiei ilegale raportată la teritoriul Georgiei.*
- *CP al Bulgariei nu tratează migrantul – ca fiind o victimă a infracţiunii, în sensul art. 280 CP al Bulgariei* [23].
- *CP al Italiei indică la victima infracţiunii de fraudă în emigrare, dar atribuie acestei infracţiuni un caracter mult mai extins decât legiuitorul din Republica Moldova* [24].

Autorii S. Brînza şi V. Stati conchid asupra faptului că în calitate de criterii subsidiare de delimitare a infracţiunii de organizare a migraţiei ilegale de infracţiunile prevăzute de art. 165 CP RM şi art. 206 CP RM intervin:

– *libertatea fizică a victimei prevăzute de art. 362[1] CP RM nu suferă nicio influenţă;*
– *în cazul infracţiunii prevăzute de art. 362[1] CP RM, consimţământul victimei de a-i fi organizată migraţia ilegală nu este alterat* [1, p. 1155-1156].

Astfel, după cum consemnează, pe bună dreptate, autorul A.-A. Cuşmir, traficul ilegal de migranţi este caracterizat de o relaţie de echilibru, de egalitate între persoana care furnizează un serviciu şi cea care beneficiază de acest serviciu, în timp ce traficul ilegal de persoane este caracterizat de o relaţie de victimă – infractor, de o relaţie de sclavaj între cei doi actori [26, p. 291].

În opinia noastră, infracţiunea de organizare a migraţiei ilegale nu poate

avea victimă. Faptul că legislația Republicii Moldova a nuanțat expres această calitate, se pune în dificultate evidentă poziția de incriminare abuzivă a infracțiunii respective. Or, prejudicierea efectivă a relațiilor sociale care vizează migrația legală nu este legată, în mod nemijlocit, de trecerea/traversarea frontierei de stat (de exemplu, șederea ilegală), această legătură devenind mai pronunțată în dependență de modalitățile normative de manifestare obiectivă a infracțiunii de organizare a migrației ilegale.

Pe măsură ce trecerea ilegală a frontierei de stat este prevăzută de art. 362 CP RM, iar încălcarea regulilor de ședere/tranzit sunt prevăzute prin prisma răspunderii contravenționale, nu se poate dicta posibilitatea de a libera de răspundere penală și persoana care intră/iese ilegal din țară, dar și persoana care șede/tranzitează ilegal teritoriul țării. Mai mult decât atât, extinderea liberării de răspundere penală față de faptele de deținere și folosire a documentelor oficiale false în scopul organizării migrației sale ilegale creează multiple interpretări nejustificate. În fapt, persoana care deține documente false sau le folosește în scopul organizării migrației ilegale nu poate nicidecum fi tratată ca subiect pasiv al infracțiunii, ci ca și subiect activ al acesteia. Pe această cale, este necesară excluderea din normativul penal a art. 362^1 alin. (4) CP RM.

Referințe:

1. BRÎNZA, S., STATI, V. Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. II. Chișinău: USM, S.n., 2015. 1300 p.
2. FRANGULEA, S. Traficul ilicit cu migranți: evoluție, tendințe, prognoze. Teză de doctor în drept. Chișinău: 2013, 187 p. [accesat 02.03.2020]. Disponibil: http://catalog.bnrm.md/opac/bibliographic_view/730996;jsessionid=9884F89B5FC2C0C00B3BE3F69F89E8F4.
3. ПИХОВ, А. Теоретические основы противодействия транснациональ-ной преступности. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Специальность — 12.00.08, уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Краснодар: «Краснодарский университет МВД Российской Федерации», 2017. 488 p. [accesat 05.03.2020]. Disponibil: https://www.dissercat.com/content/te oreticheskie-osnovy-protivodeistviya-transnatsionalnoi-prestupnosti/read
4. GUMENCO, A. Criminalitatea transnațională – amenințare directă la securitatea statelor europene. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale - Criminalitatea transfrontalieră și transnațională: tendințe și forme actuale de manifestare, probleme de prevenire și combatere. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, S.n., 2018. 500 p. (p. 338-342) [accesat

05.03.2020]. Disponibil: http://academy.police.md/assets/files/pdf/conferintu.pdf.
5. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, Gh., BERLIBA, V. et. al. Codul penal al RM. Comentariu. Chișinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2009. 860 p.
6. DOBRINOIU, V., NEAGU, N. Drept penal. Partea specială. București: Universul Juridic, 2014. 731 p.
7. RUSU, O. Organizarea migrației ilegale ca formă de manifestare a criminalistății organizate transnaționale. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale - Criminalitatea transfrontalieră și transnațională: tendințe și forme actuale de manifestare, probleme de prevenire și combatere. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, S.n., 2018. 500 p. (p. 181-187) [accesat 05.03.2020]. Disponibil: http://academy.police.md/assets/files/pdf/conferintu.pdf.
8. DONGOROZ, V., KAHANE, S., FODOR, I. et. al. Explicații teoretice ale Codului Penal Român. Partea specială. Vol. IV. Ediția II. București: Editura: All Beck, 2003. 936 p.
9. Hotărârea Plenului CSJ a RM cu privire la abrogarea Hotărârii Plenului CSJ nr.15 din 25.03.2002 „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale și administrative referitoare la trecerea ilegală a frontierei de stat (art.191 din Codul cu privire la contravențiile administrative și art.80 CP) din 5.03.2018, nr. 13 [accesat 26.04.2020]. Disponibil: http://jurisprude nta.csj.md/search_hot_expl.php?id=328.
10. БРИЛЛИАНТОВ, А.В. Организация незаконной миграции. În: Российский следователь, 2005, nr. 5 [accesat 26.04.2020]. Disponibil: https://www.lawmix.ru/comm/1315.
11. КАРНАУШЕНКО, В., ЧЕРНОЛЕВСКИЙ, А. Ответственность за совершение правонарушений на государственной границе. În: Судовы Весник, 2001, nr. 3, p. 31-33.
12. Уголовное право. Особенная часть. Под ред. Л. Гаухмана, С. Максимова. Москва: Издательство «ЕКSMO EDUCATION», 2005.
13. Lege. Codul penal al RM nr. 985-XV din 18.04.2002 (în vigoare 12.06.2003). Republicat în: MO al RM nr. 72-74, art. 195, din 14.04.2009. În: MO al RM nr. 128-129, art. 1012, din 13.09.2002.
14. Legea privind regimul străinilor în RM din 16.07.2010, nr. 200 (în vigoare la 24.12.2010). În: MO al RM din 24.09.2010, nr. 179-181.
15. Legea din 2.06.2000, nr. 1024-XIV (în vigoare la 10 august 2000). Republicat în: MO al RM din 9 decembrie 2005. În: MO al RM din 10 august 2000, nr. 98-101.

16. Convenţia Europeană cu privire la cetăţenie (Strasbourg, 6.11.1997). În vigoare pentru RM la 1.03.2000. Ratificată la 14.10.1999, HP nr. 621-XIV. În: Tratate internaţionale, 2001. Vol. 26 [accesat 26.04.2020]. Disponibil: https://weblex.md/item/view/iddbtype/1/id/fdd1ac4d38fb344d7aff11264abb073b.
17. Traficul vs. introducerea ilegală de persoane [accesat 02.03.2020]. Disponibil: http://www.surfandsound.eu/?page_id=1103&lang=ro .
18. Codul penal al României. Legea nr. 286/2009. În: MO din 24.07.2009, nr. 510 [accesat 21.04.2020]. Disponibil: http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/223635.
19. Кримінальний кодекс України (ККУ) 2018. Вступив у чинність 01.09.2001. ККУ в останній чинній редакції від 11 січня 2019 року [accesat 25.04.2020]. Disponibil https://urist-ua.net. Уголовный Кодекс Украины (с изменениями от 20.12.2019 г.) [accesat 25.04.2020]. Disponibil: http://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/
20. Krimināllikums. Likums Saeimā pieņemts 1998.gada 17.jūnijā. Rīgā 1998.gada 8.jūlijā Latvijas Vēstnesis, 199/200, 08.07.1998. Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 15, 04.08.1998 [accesat 25.04.2020]. Disponibil https://likumi.lv/ta/id/88966-krimināllikums.
21. Azərbaycan Respublİkasinin Cİnayət Məcəlləsİ [accesat 25.04.2020]. Disponibil: http://www.e-qanun.az/code/11.
22. საქართველოს კანონი. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი. 1999 წლის 22 ივლისი. № 2287-რს [accesat 25.04.2020]. Disponibil: https://matsne.gov.ge/ka/document/view/16426?publication=217.
23. Наказателен Кодекс. В сила от 01.05.1968 г. [accesat 25.04.2020]. Disponibil: https://www.ciela.net/svobodna-zona-normativi/view/1589654529?i18n-id=1.
24. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal [accesat 25.04.2020]. Disponibil: https://www.boe.es/eli/es/lo/1995/11/23/10/con.
25. Libro Secondo - Codice penale (R.D. 19 ottobre 1930, n. 1398) [Aggiornato al 27/11/2019] [accesat 25.04.2020]. Disponibil https://www.brocardi.it/codice-penale/libro-secondo/.
26. CUŞMIR, A.-A. România în circuitul mondial al crimei. Tendinţe ale criminalităţii şi devianţei în România, p. 287-301 [accesat 06.03.2020]. Disponibil: https://www.revistadesociologie.ro/pdf-uri/nr.3-4-2005/Adriana%20Anca%20Cusmir.pdf.